

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКАОЦІНКА СТАНУ РОЗВИТКУ
МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ASSESSMENT OF THE STATE OF DEVELOPMENT
OF THE DAIRY SUBCOMPLEX IN THE LVIV REGION

УДК 338.439:636.034:637.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct79-18>**Колодійчук В.А.**д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького**Шалева О.І.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний
університет**Сілантьєв І.Ю.**аспірант кафедри менеджменту,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького**Kolodiichuk Volodymyr**Stepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine
and Biotechnologies of Lviv**Shaleva Oleksandra**

Lviv University of Trade and Economics

Silantiev IhorStepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine
and Biotechnologies of Lviv

У статті визначено сутність та структуру молокопродуктового підкомплексу як важливої складової агропромислового комплексу України, акцентовано увагу на змінах його локалізації з початком повномасштабних воєнних дій. Досліджено результати функціонування його основних секторів: скотарства та виробництва молочної сировини, переробки молока, експортно-імпортних товарних операцій з молокопродуктами та сфери споживання. Аналіз ситуації показав, що в останні п'ять років наявні стійкі тенденції щодо погіршення ситуації практично у всіх секторах, причому на Львівщині причини таких змін носять переважно економічний характер. Проте незважаючи на складні безпекі обставини, брак якісної сировини, несприятливий цінові чинники та серйозні проблеми з енергоресурсами, які безпосередньо впливають на ефективність збереження молока, суб'єкти молокопродуктового комплексу Львівської області активно позиціонують себе на ринку та займаються як забезпеченням потреб захисників, так і їх соціальною підтримкою.

Ключові слова: молокопродуктовий підкомплекс, Львівська область, молоко та молокопродукти, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, виробництво молока, переробні підприємства, експорт молокопродуктів, імпорт молокопродуктів.

The article defines the essence and structure of the dairy subcomplex as an important component of the agro-industrial complex of Ukraine, focusing on changes in its localization with the outbreak of full-scale military operations. The results of the functioning of its main sectors: cattle breeding and production of dairy raw materials, milk processing, export-import commodity operations with dairy products and the sphere of consumption are investigated. It is found that Lviv region, with its considerable potential, does not show good results in the domestic market of raw milk, but due to its territorial remoteness from the area of direct hostilities, it has to some extent strengthened its competitive position in this market. There are significant differences in the structure of raw milk production in the region compared to the national figures, and the same disproportions are typical for foreign trade operations with dairy products. At the same time, there are a significant number of milk processing enterprises operating in the region, both local, interregional and national. The analysis of the situation showed that over the past five years, there have been steady deterioration trends in almost all sectors of the dairy subcomplex in Lviv region. These include high costs of keeping livestock, reduced livestock numbers (especially in households), lower milk yields, difficulty ensuring high quality raw milk and sufficient quantities in private households, unfavourable pricing policy on the foreign dairy market, low solvency of the population, negative demographic changes, and a difficult security situation due to the ongoing military operations in the country, a serious shortage of energy resources, which makes it difficult or even impossible to ensure the proper quality of dairy products in the supply chain. To support domestic dairy producers in the region, programs are being implemented to support farming and small manufacturing businesses, numerous grants are being provided, and production cooperation is taking place with the involvement of foreign private and public investment, which is yielding positive results. Also, the dairy industry in Lviv region actively promotes its products in the retail market, which ensures high ratings throughout the country, and is engaged in both meeting the needs of defenders and their social support.

Key words: dairy subcomplex, Lviv region, milk and dairy products, agricultural enterprises, farms, milk production, processing enterprises, dairy exports, dairy imports.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки агропромисловий комплекс (АПК) визнається складною організаційно-економічною структурою, котра складається з інтегровано-залежних підгалузей і специфічних видів діяльності, таких як виробництво, заготівля, переробка, зберігання та збут сільськогосподарської продукції. Тому однією з головних проблем держави є забезпечення ефективного функціонування усіх структурних елементів, які входять у систему АПК. Більш того, результативна діяльність агропромислового комплексу є гарантією продовольчої безпеки країни та достатнього рівня розвитку її економіки.

Важливим елементом АПК є молокопродуктовий підкомплекс, який забезпечує населення одними із найцінніших продуктів харчування (молоком та продуктами його переробки) та формує суттєві обсяги доданої вартості внаслідок значної трудомісткості діяльності з виробництва та переробки молока. Крім того, він визначає вагомую роль нашої держави на світовому ринку продовольства (у 2023 р., навіть незважаючи на складну ситуацію, пов'язану зі збройною російською агресією, Україна займала 32-гу позицію у світовому рейтингу виробництва молока). Законом України «Про молоко та молочні продукти» № 1870-IV від 24 червня 2004 р. (зі змінами) розвиток

виробництва молока визначено пріоритетною сферою в Україні. Саме тому дослідження сучасного стану молокопродуктового комплексу має важливе значення.

Слід зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення виробництво молока та молокопродуктів змістилося в західні області України, у тому числі й Львівську: якщо у 2021 р. виробництво молока на підприємствах Львівщини складало лише 1,04% від загальноукраїнського обсягу, то на кінець 2023 р. цей показник зріс до 4,34%.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз стану й особливостей розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК України свого часу був предметом дослідження ряду вітчизняних вчених, зокрема Козак О.А. [1], Ємцева В.І. [2], Мошковської О.А. [3], Ніценка В.С. [4], Пархомця М.К. [5], Петриченка О.А. [6], Слатвінської Л.А. [7], Шпичака О.М. [8]. Водночас специфіку функціонування молокопродуктового підкомплексу в окремих регіонах країни, зокрема на Львівщині, досліджувалася вивчали Бінерт О.В. [9], Васильчак О.В. [10]. Однак зазначені публікації містять статистичні дані, котрі на сьогоднішній день значною мірою втратили свою актуальність, тому виникає нагальна потреба дослідження стану та тенденцій розвитку молокопродуктового підкомплексу Львівської області з урахуванням подій останніх років.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз актуальних результатів діяльності молокопродуктового комплексу Львівської області та виявлення нагальних проблем його розвитку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За визначенням Козак О.А. молокопродуктовий підкомплекс – це сукупність галузей, зайнятих виробництвом, переробкою та реалізацією молочної продукції з метою задоволення потреб населення та отримання прибутку підприємствами підкомплексу [1, с. 40]. Його структура представлена на рис. 1.

Основою молокопродуктового підкомплексу є виробництво вихідної сировини – молока. Слід зазначити, що ще до початку російської збройної агресії у секторі молочного скотарства розпочалися структурні зміни, які суттєво посилюються в умовах воєнного стану. Так, упродовж 2018–2023 років загальне поголів'я корів знизилось аж на 37% – у 2018 р. в Україні налічували понад 2 млн. корів, то наприкінці 2023-го їх було вже 1,27 млн. [11]. Під час вторгнення частина тварин загинула, багато худоби залишилося на окупованих територіях і не підлягають обліку або було викрадено окупантами. Багато полів, де вирощували кормові культури або випасали худобу, забруднені мінами та снарядами і не придатні для використання.

Разом з тим, незважаючи на те, що зазначені чинники не були характерні для Львівської області, скорочення тут було ще більшим – на 43,9% (рис. 2).

Причини такого скорочення носять економічний характер: значна трудомісткість і тривалий період вирощування та догляду худоби, зростання витрат на виробництво кормів, потреба в значних інвестиціях у матеріально-технічну базу, якісне поголів'я і сучасні технології утримання, проблематичність в отриманні дозволів і проходженні сертифікації

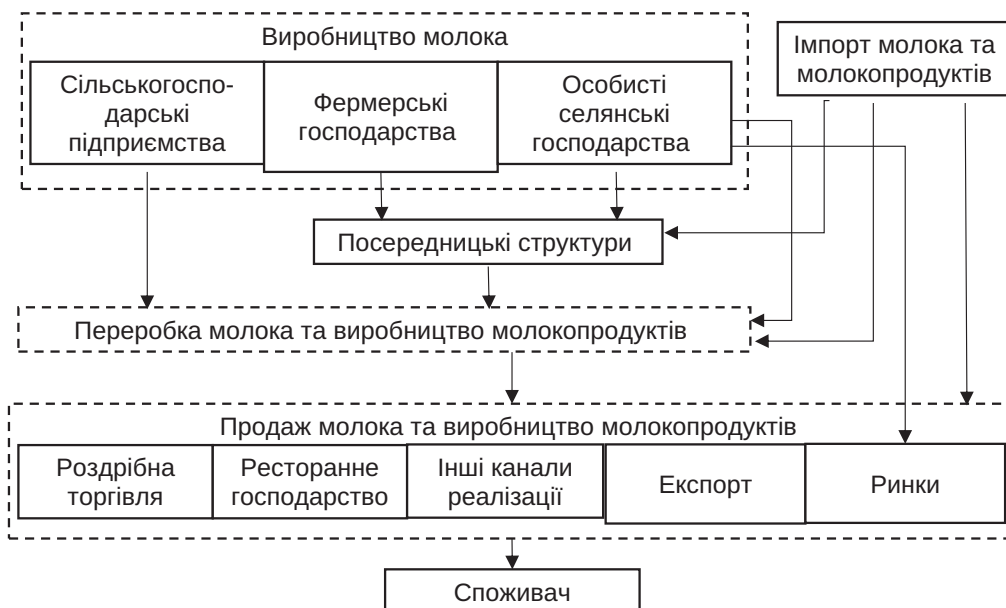

Рис. 1. Структура молокопродуктового підкомплексу

Джерело: складено за [1; 6]

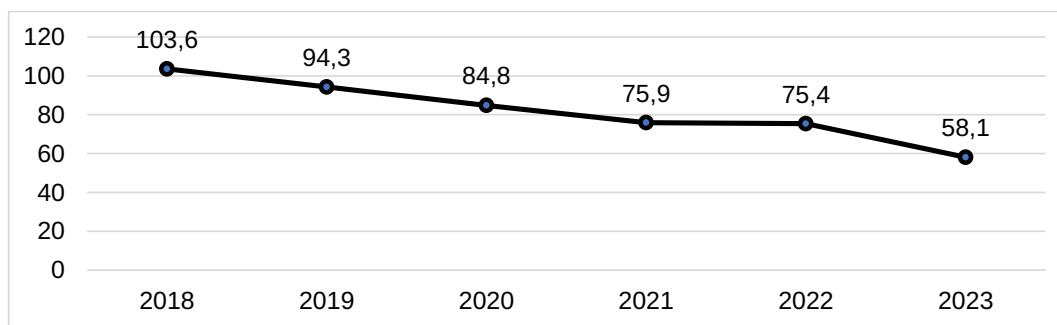

Рис. 2. Поголів'я корів у господарствах усіх категорій Львівської області в 2018–2023 рр. (тис. голів)

Джерело: складено за [12; 13; 14]

молока, відсутність можливостей для зберігання продукції тощо. Зростання ж ціни на ВРХ на 14% порівняно до грудня 2023 року створило підстави до збільшення реалізації корів, що в свою чергу вплинуло на подальше скорочення поголів'я. Все це призвело до скорочення обсягів виробництва молока в регіоні (рис. 3).

Водночас слід зазначити, що структура виробництва молока за категоріями господарств у Львівській області суттєво відрізняється від загальноукраїнських показників (рис. 4).

Виходячи з цих даних, виробництво молока на одну особу в рік на Львівщині становить близько 160 кг, тобто фізіологічна потреба населення (380 кг.) забезпечується лише на 42%.

Разом з тим кількість активних підприємств, які спеціалізуються на розведенні великої рогатої худоби молочних порід в області останніми роками дещо зросла (з 60 од. у 2021 р. до 63 у 2023 р.) [17].

Відповідно до комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області суб'єкти підприємництва галузі скотарства мали можливість отримати у 2023 р. фінансову підтримку у вигляді дотації за приріст поголів'я корів, на що з бюджету було виділено 9 млн. грн. Слід підкреслити, що це єдина область України, де обласна влада у ході війни

надавала фінансову допомогу виробникам галузі тваринництва [18].

У 2024 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 14.03.2024 № 300 «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції», якою передбачена спеціальна бюджетна дотація для утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності. Фермери, що утримують від 3 до 100 корів, зможуть отримати 7 тис. грн на одну голову [19].

Також в Україні до 31 січня 2025 р. триває грантова програма для мікро- та малих сільськогосподарських товаровиробників «Комплексне, конкурентоспроможне та економічно раціональне створення ланцюжків доданої вартості у сільському, рибному та лісовому господарствах», під управлінням ФАО (Food and Agriculture Organization – Продовольча та сільськогосподарська організація ООН), донором якої є Європейський Союз.

Станом на початок червня 2024 р. з 49 винесених заявок аграріїв Львівщини на розгляд відбіркових комітетів ФАО перевірили 29 агровиробників, яким погодили отримання грантів в сумі 421,2 тис. дол. США (10 заявникам виплатили гранти на суму 110,1 тис. дол.). Найбільше

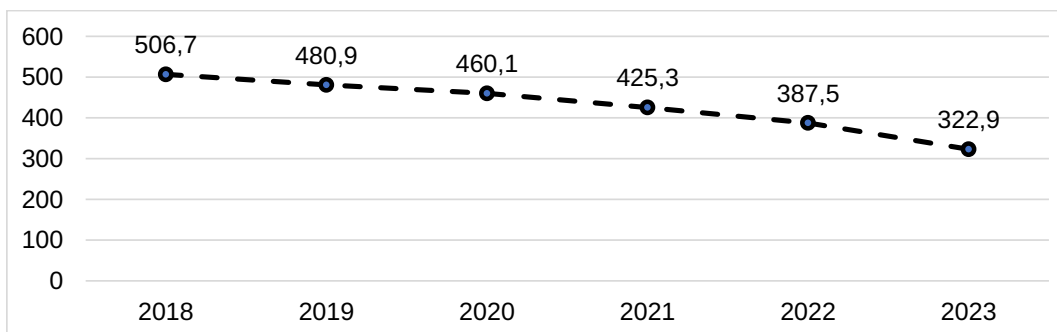

Рис. 3. Виробництво молока в господарствах усіх категорій Львівської області в 2018–2023 рр. (тис. т.)

Джерело: складено за даними [12; 13; 15]

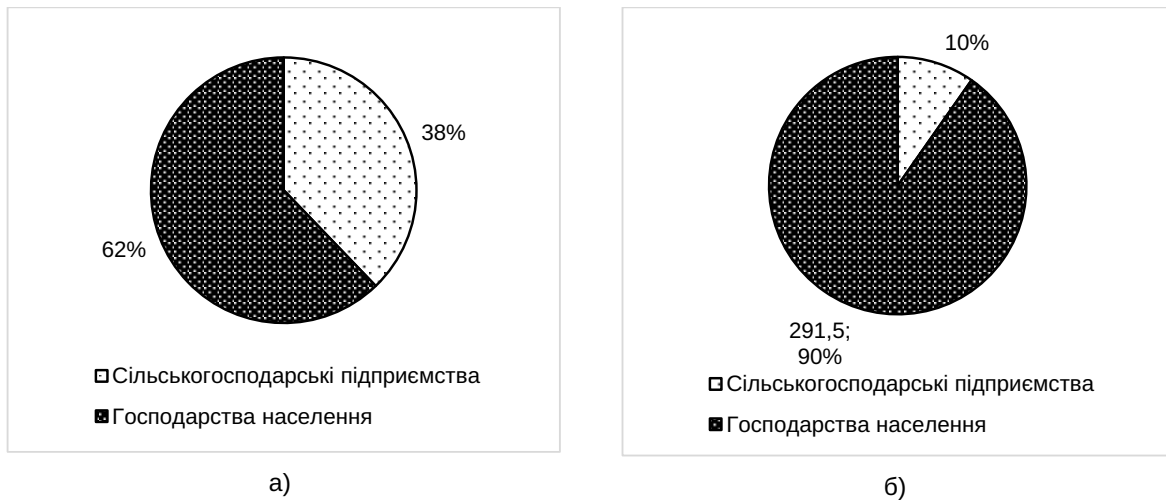

Рис. 4. Структура виробництва молока за категоріями господарств в Україні (а) та у Львівській області (б) у 2023 р.

Джерело: складено за [15;16]

заявок на грантову підтримку подали за напрямом «Виробництво і переробка молока» (63% від загального числа заявок) [20].

В Україні на сьогоднішній день діють Вимоги до безпечності та якості молока і молочних продуктів, затверджені Наказом міністерства аграрної політики та продовольства України № 118 від 12 березня 2019 р., які обов'язкові для всіх виробників незалежно від форми власності та підпорядкування, діяльність яких пов'язана з виробництвом, переробкою та введенням в обіг зазначеної продукції. Перехідний період для адаптації до нових правил для операторів ринку, орієнтованих на внутрішній ринок, встановлено до 2022 р. і продовжено на час дії воєнного стану. Після його завершення молокопереробні підприємства зможуть використовувати в якості сировини лише молоко екстра ґатунку, яке відповідає європейським нормам якості. Оскільки одноосібним господарствам населення складно забезпечити належний рівень якості за умови великих витрат на логістику для формування комерційної партії, переробники надають перевагу молочній сировині від сімейних фермерських господарств або молочних кооперативів.

Враховуючи зазначені вище факти, Львівська область є регіоном-лідером за кількістю та темпами трансформації особистих селянських господарств в сімейні фермерські господарства (рис. 5). Так, впродовж 2020–2024 рр. в області у галузі молочного скотарства створено 60 СФГ, які утримують у своїх господарствах від 5 до 50 корів. Третина з них займаються власним переробленням молока та реалізують готові молочні продукти на ринках [19].

Центральною ланкою молокопродуктового підкомплексу є переробка молока та виробництво

молокопродуктів. Так, в області налічується 24 активних підприємства, основним видом діяльності яких є перероблення молока, виробництво масла та сиру (безпосередньо молокопереробка є основним видом діяльності для 9 з них), а також 2 активних підприємства з виробництва морозива [17]. Динаміка показників надходження сировини на молокопереробні підприємства Львівщини демонструє рис. 6.

Як бачимо, показники надходження молока на молокопереробні підприємства останніми роками були досить стабільними з певною тенденцією до зростання. Основні його постачальники (понад 90%) – сільськогосподарські підприємства, а найбільшим промисловим споживачем в області є ТОВ «Молочна компанія «Галичина» (майже 40% усіх закупівель). При цьому закупівельна ціна з великих ферм екстра-класу на початку 2024 р. складала 15–18 грн./л., а з домашнього господарства – лише 8–9 грн./л.

Разом з тим фактична частка сировини з особистих ферм Львівщини в загальному обсязі надходжень складала у I кварталі 2024 р. лише 13%, а решту було закуплено в інших областях [23]. Причиною цього є брак комерційних партій молока однорідної якості, що відповідає вищезгаданим Вимогам до безпечності та якості молока і молочних продуктів. Тому, незважаючи на значні витрати на логістику (транспортування та зберігання з дотриманням належних температурних режимів), молокопереробні підприємства змушені придбавати сировину за межами Львівської області.

У серпні-грудні 2023 р. в Україні відбувалося різке зростання цін на молоко-сировину: більш ніж на 30%, або 3,7 грн/кг. (наприклад, у грудні 2023 р. ціни на молоко-сировину зросли до 41,4 євро за 100 кг, що стало найвищим показником за останні

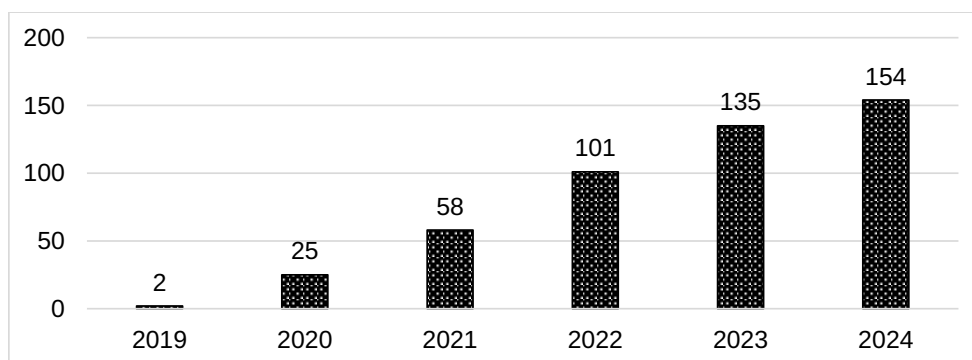

Рис. 5. Розвиток сімейних фермерських господарств у Львівській області в 2019–2024 рр.

Джерело: складено за [21]

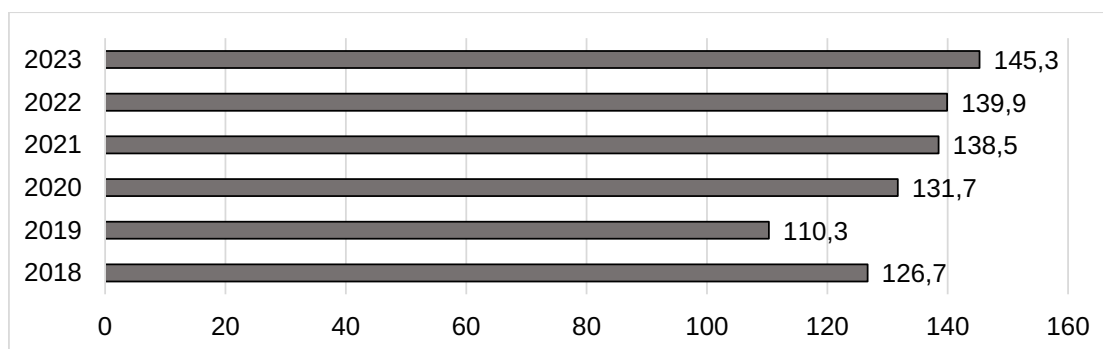

Рис. 6. Надходження молока на переробні підприємства у Львівській області в 2018–2023 рр. (тис. т)

Джерело: складено за [12; 13; 22]

10 років). Водночас такі зміни не супроводжувалися підвищенням цін на молокопродукти на вітчизняному та на світових ринках, а попит і купівельна спроможність населення, навпаки, знизилася. Як наслідок, зростання цін на сировину молокопереробні підприємства змушені були компенсувати переважно за рахунок власної маржі, що негативно позначилося на економічних результатах їхньої діяльності.

Ще одним серйозним викликом для вітчизняних переробників молока стала енергетична криза внаслідок російських ракетних і авіаударів. У періоди тривалих відключень електроенергії спостерігається значний брак потужності дизельних генераторів для живлення холодильного обладнання, необхідного для збереження готової продукції, особливо в літній період. Через це підприємства можуть утримуватися від нарощування обсягів переробки молока.

Однак слід зазначити, що серед молокопереробних підприємств Львівщини є позитивні приклади функціонування навіть у таких складних умовах. Так, у липні 2023 р. у с. Утішків Красненської територіальної громади розпочав роботу перший кооперативний молокопереробний

завод «Набіл». Цей проєкт було реалізовано за фінансової підтримки канадської кооперативної організації SOCODEVІ та місцевих виробників молока в рамках програми «Розвиток молочного бізнесу в Україні». Потужність заводу дозволить переробити 25 тис. л. сировини в одну зміну з можливістю збільшення потужності до 75 тис. л. [24]. Підприємство виготовлятиме широкий асортимент молочних продуктів, серед яких фасоване пастеризоване молоко, м'які сири, кефір, сметана, масло та йогурти, перші партії якої надійшли в продаж у магазини Львівської та Івано-Франківської областей вже у жовтні 2023 р.

За даними Української асоціації бізнесу і торгівлі, частка молочного експорту в загальному аграрному експорті України на початку 2023 р. становила 0.8%, а його обсяг у порівнянні з лідерами світової торгівлі молочними товарами зовсім невеликий. Під впливом зниження пропозиції молока та інших чинників в останні роки обсяги експорту стабільно знижувалися. А от з початком війни експорт фактично став порятунком для галузі. На жаль, цінова ситуація на світових ринках молокопродуктів у II півріччі 2023 року – I кварталі 2024 р. була несприятливою, що не дозволяло вітчизняним

молокопереробним підприємствам отримувати суттєві прибутки від експорту, як у I півріччі минулого року.

Провести максимально об'єктивний аналіз динаміки зовнішньої торгівлі молоком і молокопродуктами у Львівській області протягом останніх років складно, оскільки відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), що є товарною номенклатурою Митного тарифу України, статистичний облік ведеться за узагальненим показником «Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед; істивні продукти тваринного походження в іншому місці не зазначені» (рис. 7).

Незважаючи на це, прослідковується чітка тенденція щодо формування негативного сальдо зовнішньоторговельних операцій за відповідною сукупністю товарів. Зауважимо, що загальне сальдо торговельного балансу продукції АПК Львівщини у 2023 р. було позитивним (261,5 млн. дол. США).

За даними Спілки молочних підприємств України експорт українських молочних продуктів за 2023 р. скоротився на 30%, а імпорт виріс на 15%, якщо порівнювати результати з даними 2022 р. Ця негативна тенденція продовжилася і в 2024 р.: обсяги експорту молокопродуктів у січні цього року були найнижчими із березня 2022 р. Ключовими причинами такої ситуації стали втрата вітчизняними молокопродуктами цінової конкурентоспроможності через суттєве здорожчання сировини в останні місяці 2023 р., а також блокування експорту з України агропродовольчої (в тому числі молочної) продукції. Все це призвело до втрати прибутків для вітчизняного молокопродуктового підкомплексу.

Також складною залишається як в Україні загалом, так і на Львівщині ситуація із платоспроможністю й кількістю споживачів, незважаючи на зростання доходів населення за останній рік (на 3,5%

у реальному вимірі за даними Інфляційного звіту НБУ). Все це негативно позначається на обсягах продажів молокопродуктів: із II кварталу 2024 р. молокопереробні підприємства фактично працюють на склади, чого не спостерігалось з перших місяців повномасштабного російського вторгнення. Крім того, за відсутності демографічної статистики, зараз вкрай важко об'єктивно оцінити рівень споживання молокопродуктів.

Через недостатній рівень платоспроможності на фоні зростання роздрібних цін на товари під час війни українці часто змушені заощаджувати при купівлі навіть основних продуктів харчування. Так, директор з маркетингу ГК «Данон» А. Полуєтков підтвердив суттєве скорочення споживання молочних продуктів (майже на 25%), щоправда, попит у межах тої чи іншої товарної групи суттєво варіюється ще й у залежності від конкретної категорії товару. Зокрема так продажі продуктів так званої традиційної категорії (молоко, сметана, кефір) зменшилися орієнтовно на 20%, у той час як попит на сучасні молочні продукти (йогурти, десерти тощо) та продукти на рослинній основі знизився більш ніж на 30% [26].

З урахуванням сучасних складних обставин виробники молочної продукції Львівщини максимально активно позиціонують її серед споживачів, досягаючи значних успіхів. Зокрема, вищезгадане ТОВ «Молочна компанія «Галичина» за результатами Ukrainian Business Award увійшло в Топ-5 вітчизняних виробників молока. Обов'язковою умовою входження до рейтингу було відповідність системи менеджменту безпеки харчової продукції підприємств вимогам схеми сертифікації FSSC 22000, яка включає вимоги ISO 22000:2018, ISO/TS 22002-1:2009 та ряд додаткових вимог і належить до категорії найвищих стандартів у сфері безпечності харчових продуктів. Подальший аналіз охоплював комплекс таких параметрів як кількість SKU, представленість у

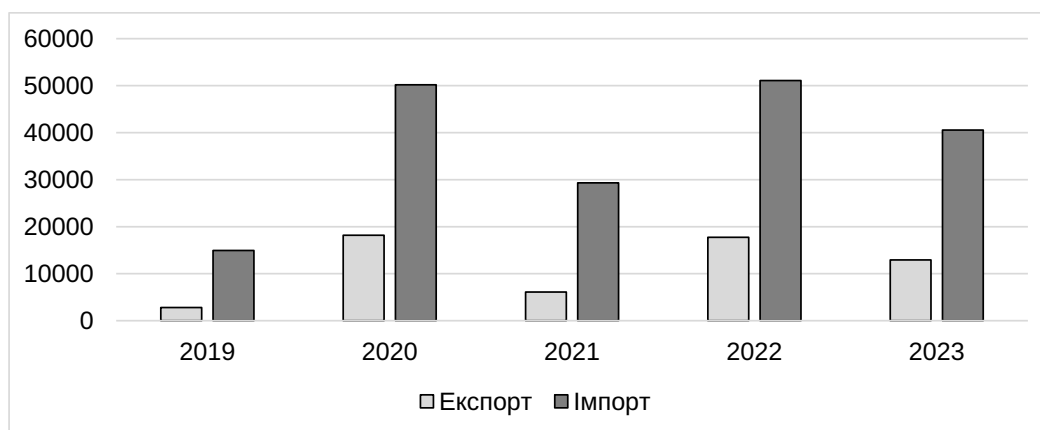

Рис. 7. Структура зовнішньої торгівлі Львівської області за показником «Молоко та молочні продукти, яйця; мед» у 2019–2023 рр.

Джерело: складено за [21; 25]

роздрібній торговельній мережі, коефіцієнт поличного простору, обсяги продажів, знання споживачами товарної марки, відгуки про компанію та її продукцію [27].

Особливої уваги на сьогоднішній день заслуговують показники рейтингу, що характеризують співпрацю виробників з ЗСУ/волонтерами та благодійність. Так, за 2023 рік «Галичина» надіслала на потреби армії близько 528 т. своєї продукції вартістю майже 25 млн. грн., а протягом 2022–2023 р. придбала для наших захисників 14 автомобілів [28].

Крім того, МК «Галичина» стала однією з 18 провідних львівських компаній, які підписали меморандум про співпрацю зі Львівською міською радою та благодійним фондом UNBROKEN Ukraine. Учасники меморандуму зобов'язалися допомагати ветеранам війни у пошуку роботи й інтеграції у цивільне життя.

Висновки з проведеного дослідження.

Аналіз сучасного стану розвитку молокопродуктового підкомплексу Львівської області засвідчив, що за останні 5 років у ньому посилюються негативні зміни щодо скорочення поголів'я молочної худоби та, відповідно, одержання молочної сировини. Наявний дисбаланс щодо потенціалу джерел одержання молочної сировини – сільськогосподарських підприємств та особистих господарств, оскільки останні суттєво програють через пропозицію малих обсягів продукції низької якості. Водночас потужностей локальних сільськогосподарських підприємств бракує для забезпечення виробничих потреб молокопереробних підприємств, які знаходяться на території області. Неприятлива ситуація склалася і у сфері промислової переробки молока та формуванні цін на нього, через що ефективність виробників Львівщини суттєво знизилася. Спостерігається негативний торговельний баланс у зовнішній торгівлі регіону молочними товарами. Водночас в області є ряд позитивних прикладів діяльності суб'єктів молокопродуктового підкомплексу.

Очевидно, що збройна російська агресія суттєво вплинула на стан усієї вітчизняної економіки, її агропромислового комплексу та молокопродуктового підкомплексу Львівщини, зокрема. Оскільки забезпечення населення продуктами харчування є важливою складовою частини національної безпеки, держава разом із власниками бізнесу повинні максимально сконцентрувати свої зусилля для стабілізації ситуації та з перспективою позитивних подальших змін. Це дасть змогу не лише ефективно забезпечувати потреби внутрішніх споживачів у молоці та молокопродуктах, але й відновити конкурентні позиції держави на міжнародному ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козак О.А. Оцінка ролі та значення молокопродуктового підкомплексу для вирішення продовольчого забезпечення та національної економіки. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 39–51.
2. Ємцев В.І., Слободянюк Н.М. Фактори трансформації молокопродуктового підкомплексу АПК України. *Тваринництво та технології харчових продуктів*. 2021. Т. 12. № 2. С. 25–32.
3. Мошковська О.А. Аналіз сучасного стану молокопродуктового підкомплексу України, проблем його розвитку та шляхів їх вирішення. *Агросвіт*. 2019. № 18. С. 16–23.
4. Ніценко В.С., Данько Ю.І. Розвиток виробництва молока в Україні та економічна стійкість молокопродуктового підкомплексу. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4. № 9. С. 8–15.
5. Пархомиць М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 346 с.
6. Петриченко О.А. Розвиток молокопродуктового підкомплексу в Україні: монографія. Київ : Нац. наук. центр «Інститут аграрної економіки», 2018. 347 с.
7. Слатвінська Л. А. Організаційно-економічні пріоритети розвитку молокопродуктового підкомплексу України. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4979>
8. Стан і перспективи молокопродуктового підкомплексу АПК України / Шпичак О.М., Зимовець В.Н., Сеперович Н. В. та ін. Київ : ІАЕ, 1999. 158 с.
9. Бінерт О.В. Аналіз організаційно-економічних умов функціонування виробників молока у Львівській області. *Економіка та суспільство*. 2018. № 14. С. 259–266.
10. Васильчак С.В. Формування та розвиток регіонального ринку молока і молочних продуктів : монографія. Львів : НВФ «Українські технології», 2005. 240 с.
11. Тулуш Л. Молочна галузь за воєнного стану. URL: <http://surl.li/lbtydb>.
12. Сільське господарство Львівської області (2018). Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2019. 172 с.
13. Сільське господарство Львівської області (2021). Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2022. 104 с.
14. Кількість сільськогосподарських тварин за категоріями господарств у Львівській області на 1 січня 2024 року. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php?0411131
15. Виробництво основних видів продукції тваринництва у Львівській області у 2023 р. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php?0411135.
16. Виробництво продукції тваринництва у 2023 р. (остаточні дані). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
17. Кількість активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності у 2023 р. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
18. Річний обсяг виробництва молока на Львівщині становить майже 400 тисяч тон. URL: <https://loda.gov.ua/news/67544>

19. Всесвітній день молока. Скільки продукту виробляють особисті господарства Львівщини. URL: <http://surl.li/iifawh>.

20. Гранти від ФАО отримають 29 агровиробників з області. URL: <https://loda.gov.ua/news/107442>.

21. Тенденції розвитку сільського господарства Львівської області впродовж 2010-2023 років. URL: <https://loda.gov.ua/useful-info/85767?authorId=17057>.

22. Надходження молока на переробні підприємства у Львівській області (2018–2023 pp.). URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/thematics_0449.php

23. Бодняк О. Молокопереробні заводи Львівщини купують в області лише 13% сировини. URL: <http://surl.li/xyblal>.

24. У Львівській області з'явився перший кооперативний молокопереробний завод. URL: <http://surl.li/cxvglk>.

25. Зовнішня торгівля товарами Львівської області – 2023: стат. зб. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2024. 70 с.

26. Дослідження українського ринку FMCG-2023. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/doslidzhennya-ukrayinskogo-rynku-fmcga/>

27. Ukrainian Business Award проведено аналіз усіх виробників молока та складено список кращих. URL: <https://uba.top/milk/>

28. Як «Галичина» підтримує українських захисників. URL: <http://surl.li/fsomks>

of the dairy subcomplex in Ukraine]. Kyiv: Nats. nauk. tsentr «Instytut ahronoi ekonomiky». (in Ukrainian)

7. Slatvinska, L.A. (2016). Orhanizatsiino-ekonomichni priorityety rozvytku molokoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy [Organizational and economic priorities for the development of the dairy subcomplex of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, vol. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4979>. (in Ukrainian)

8. Shpychak, O.M., Zymovets, V.N., Seperovych, N.V. and al. (1999). Stan i perspektyvy molokoproduktovoho pidkompleksu APK Ukrainy [State and prospects of the dairy subcomplex of the Ukrainian agro-industrial complex]. Kyiv : IAE. (in Ukrainian)

9. Binert, O.V. (2018). Analiz orhanizatsiino-ekonomichnykh umov funktsionuvannia vyrobnykiv moloka u Lvivskii oblasti [Analysis of organizational and economic conditions of milk producers in Lviv region]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 14, pp. 259–266. (in Ukrainian)

10. Vasylychak, S.V. (2005). Formuvannia ta rozvytok rehionalnogo rynku moloka i molochnykh produktiv [Formation and development of the regional market of milk and dairy products]. Lviv : NVF «Ukrainski tekhnolohii». (in Ukrainian)

11. Tulush, L. Molochna haluz za voiennoho stanu [The dairy industry under martial law]. Available at: <http://surl.li/lbtydb> (in Ukrainian)

12. Silske hospodarstvo Lvivskoi oblasti (2018) [Agriculture in the Lviv region (2018)]. Lviv: Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti. (in Ukrainian)

13. Silske hospodarstvo Lvivskoi oblasti (2021) [Agriculture in the Lviv region (2021)]. Lviv: Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti. (in Ukrainian)

14. Kil'kist silskohospodarskykh tvaryn za katehoriiami hospodarstv u Lvivskiyi oblasti na 1 sichnia 2024 roku [The number of farm animals by category of farms in the Lviv region as of January 1, 2024]. Available at: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php?0411131 (in Ukrainian)

15. Vyrobnnytstvo osnovnykh vydiv produktsii tvarynnytstva u Lvivskii oblasti u 2023 r. [Production of main types of livestock products in Lviv region in 2023]. Available at: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php?0411135 (in Ukrainian)

16. Vyrobnnytstvo produktsii tvarynnytstva u 2023 r. (ostatochni dani) [Livestock production in 2023 (final data)]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)

17. Kil'kist aktyvnykh pidpriemstv za rehionamy Ukrainy ta vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2023 r. [Number of active enterprises by regions of Ukraine and types of economic activity in 2023]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)

18. Richnyi obsiah vyrobnytstva moloka na Lvivshchyni stanovyt maizhe 400 tysiach ton [Annual milk production in Lviv region is almost 400 thousand tons]. URL: <https://loda.gov.ua/news/67544>. (in Ukrainian)

19. Vsesvitnii den moloka. Skilky produktu vyrobliaiut osobysti hospodarstva Lvivshchyny [World Milk Day. How much product is produced by private households in Lviv region]. Available at: <http://surl.li/iifawh> (in Ukrainian)

20. Hranty vid FAO otrymaiut 29 ahrovyrobnykiv z oblasti [29 agricultural producers from the

REFERENCES:

1. Kozak, O.A. (2020). Otsinka roli ta znachennia molokoproduktovoho pidkompleksu dlia vyrishennia prodovolchoho zabezpechennia ta natsionalnoi ekonomiky [Assessment of the role and importance of the dairy subcomplex for solving food supply and the national economy]. *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 39–51. (in Ukrainian)

2. Yemtsev, V.I. & Slobodianiuk, N.M. (2021). Faktory transformatsii molokoproduktovoho pidkompleksu APK Ukrainy [Factors of transformation of the dairy subcomplex of the agro-industrial complex of Ukraine]. *Tvarynnytstvo ta tekhnolohii kharchovykh produktiv*, vol. 12, 2, pp. 25–32. (in Ukrainian)

3. Moshkovska, O.A. (2019). Analiz suchasnoho stanu molokoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy, problem yoho rozvytku ta shliakhiv yikh vyrishennia [Analysis of the current state of the dairy subcomplex of Ukraine, problems of its development and ways to solve them]. *Ahrosvit*, vol. 18, pp. 16–23. (in Ukrainian)

4. Nitsenko, V.S. & Danko, Yu.I. (2019). Rozvytok vyrobnytstva moloka v Ukraini ta ekonomichna stiikist molokoproduktovoho pidkompleksu [Development of milk production in Ukraine and economic sustainability of the dairy subcomplex]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*. T. 4, vol. 9, pp. 8–15. (in Ukrainian)

5. Parkhomets, M.K. (2005). Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy rozvytku molokoproduktovoho pidkompleksu v rynkovykh umovakh [Organizational and economic bases of development of the dairy subcomplex in market conditions]. Ternopil: Ekonomichna dumka. (in Ukrainian)

6. Petrychenko, O.A. (2018). Rozvytok molokoproduktovoho pidkompleksu v Ukraini [Development

region will receive grants from FAO]. Available at: <https://loda.gov.ua/news/107442> (in Ukrainian)

21. Tendentsii rozvytku silskoho hospodarstva Lvivskoi oblasti vprodovzh 2010–2023 rokiv [Trends in the development of agriculture in Lviv region in 2010–2023]. Available at: <https://loda.gov.ua/useful-info/85767?authorId=17057> (in Ukrainian)

22. Nadkhodzhennia moloka na pererobni pidpriemstva u Lvivskii oblasti (2018–2023 rr.) [Milk supply to processing enterprises in Lviv region (2018–2023)]. Available at: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/thematics_0449.php (in Ukrainian)

23. Bodniak O. Molokopererobni zavody Lvivshchyny kupuiut v oblasti lyshe 13% syrovyny [Dairy processing plants in Lviv region buy only 13% of raw materials in the region]. Available at: <http://surl.li/xyblal> (in Ukrainian)

24. U Lvivskii oblasti ziavyvsia pershyi kooperatyvnyi molokopererobnyi zavod [The first cooperative dairy

processing plant has appeared in Lviv region]. Available at: <http://surl.li/cxvglk> (in Ukrainian)

25. Zovnishnia torhivlia tovaramy Lvivskoi oblasti – 2023 [Foreign trade in goods of Lviv region – 2023]. Lviv: Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti. (in Ukrainian)

26. Doslidzhennia ukrainskoho rynku FMCG-2023 [Research of the Ukrainian FMCG market-2023]. Available at: <https://hub.kyivstar.ua/articles/doslidzhennya-ukrayinskogo-rynku-fmcga> (in Ukrainian)

27. Ukrainian Business Award provedeno analiz usikh vyrobnykiv moloka ta skladeno spysok krashchych [Ukrainian Business Award analyzed all milk producers and compiled a list of the best]. Available at: <https://uba.top/milk> (in Ukrainian)

28. Yak «Halychyna» pidtrymuie ukrainskykh zakhysnykiv [How «Galychyna» supports Ukrainian defenders]. Available at: <http://surl.li/fsomks> (in Ukrainian)